

Н.А. Супрун, д-р екон. наук, проф.,
ДУ «Інститут економіки і прогнозування
НАН України»

АЛГОРИТМ ТА ПАРАМЕТРИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Представлено методологічний потенціал, алгоритм та основні параметри компаративного аналізу ефективності економічних систем (на основі підходів, запропонованих видатним вченим-економістом української діаспори в США В.Голубничим).

Ключові слова: економічні системи, компаративний аналіз, інституційно-еволюційний аналіз, економічна системологія, економічний розвиток, В.Голубничий.

Дослідження економічних систем в контексті порівняльного аналізу їхньої суспільно-економічної ефективності та застосування найбільш релевантного даному науковому завданню арсеналу методологічних інструментів вже понад століття залишається одним із найбільших викликів для економічної науки. В ході дискусій про ефективність різних економічних систем зламано чимало методологічних списів, але пошук нових аргументів на користь того чи іншого концепту триває й далі. Значною мірою невирішеність цього питання обумовлена не лише складністю самого предмету дослідження, а й обмеженістю відповідного методологічного інструментарію.

Пізнання природи економічних систем, визначення закономірностей, особливостей та інституційних детермінант їхньої еволюції, виявлення наукових ідей, що справили найбільший вплив, ставши каталізаторами, або бар'єрами розвитку різних моделей організації економічної взаємодії можливе лише в контексті системного аналізу всіх сфер суспільних відносин. Найбільш релевантним для такого складного наукового завдання є інструментарій інституційно-еволюційного та порівняльного аналізу, алгоритм застосування якого розроблено ще у середині минулого століття видатним українським вченим-економістом, одним із фундаторів теорії та методології компаративістики Всеволодом Сергійовичем Голубничим (1928-1977). Високо поціновані на Заході погляди та ідеї вченого мали істотний вплив на розвиток світової економічної думки, але, як це не парадоксально, досі практично невідомі українській науковій спільноті.

У монографії «Теорія розвитку економічних систем Всеволода Голубничого» [1], що вийшла у 2017 р. у видавництві «Наукова думка» і стала першою спробою системного дослідження творчості вченого, представлено основні аргументи на користь застосування інституційної методології та компаративістики для дослідження коеволюції економічних знань, інституційного середовища та господарської практики, в ході якої власне і формуються економічні системи. Компаративістика в даному випадку

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

розглядається як методологічне підґрунтя економічного аналізу існуючих у світовій практиці типів економічних систем та теоретичних концепцій економічного розвитку як упорядкованої цілісності.

Алгоритм застосування інструментарію компаративістики до аналізу економічних систем вперше був представлений Голубничим у його широко відомому на Заході спільному із А.Оксенфельдтом підручнику «Економічні системи в дії: США, ССРСР та Франція» [2] і спирався на дослідження таких параметрів:

- джерела формування, чинники еволюції та характерні ознаки різних типів економічних систем;
- базові принципи і механізм реалізації основного економічного закону системи та його вплив на розвиток всієї інституційної структури суспільства;
- структурні та функціональні особливості функціонування економічних систем;
- структура та домінуючий тип власності;
- особливості соціально-трудоових відносин та чинна модель розподілу доходів й соціального захисту;
- механізм забезпечення технічного прогресу та інноваційного розвитку;
- особливості механізму ціноутворення;
- причини нерівноважності розвитку та історичної обмеженості інституційного потенціалу економічних систем;
- інституційні особливості еволюції економічних систем.

Запропоновані параметри заклали концептуально-методологічну конструкцію та рамкові умови для комплексного аналізу та порівняння економічних систем в контексті їх суспільно-економічної ефективності, що дає можливість знайти відповідь на ключове питання багатосотлітнього наукового дискурсу про те, які чинники – політичні чи економічні – слід вважати більш істотними для суспільного розвитку. Очевидно, що економіка, будучи детермінантою суспільного розвитку не може існувати, а, відтак, і бути досліджена, поза суспільством, політикою, історичним процесом розвитку. Інституціонально-еволюційний аналіз дозволяє розширити предметне поле дослідження економічних процесів та зрештою найбільш релевантно визначити джерела розвитку та типи економічних систем.

Вихідний методологічний принцип аналізу економічних систем Голубничий сформулював так: «Всі сучасні економічні системи вирішують однакові економічні завдання, хоча їх політичні, соціальні, національні цілі можуть відрізнятися. Вони прагнуть досягти своїх цілей з мінімальними витратами і якнайшвидше. Всі економічні системи здійснюють аналогічні дії для досягнення цієї мети: виробляють, резервують і розподіляють товари та послуги; використовуючи всі види природних ресурсів». При розгляді та порівнянні цих систем як насамперед економічних, а не етичних утворень, базою для їх порівняння повинна бути ефективність в реалізації мети системи і виконання нею основних її функцій [2, р. 3–4].

Ефективність економічних систем, на думку Голубничого, визначається характером та цілями їхнього розвитку. Лише рухаючись вперед, до високих стандартів життя через «прогрес технологічних інновацій і зростання випуску нових продуктів», економічна система може бути ефективною і стійкою. Отже, критеріями, за якими можна оцінити ефективність економічної системи є темпи та зростання інноваційної динаміки розвитку, що, на думку вченого, є єдиною можливою умовою сталого існування економічних систем [2, р. 5].

Окрім зазначеного, дослідження ефективності економічних систем повинно враховувати оцінку наслідків їхнього функціонування для політичної, соціальної та інших інституціональних сфер суспільства. Економічні угоди, на думку Голубничого, «повинні відповідати більшому, ніж тест на економічну ефективність» [2, р. 5].

В іншому випадку, незважаючи на можливості економічної системи забезпечувати основні матеріальні потреби населення, вона є неспроможною задовольнити базові цивілізаційні запити окремих громадян, зокрема гарантувати їхню особисту безпеку. За висновком Голубничого економічна система, яка «пригнічує природні імпульси і емоції населення, порушує моральні й етичні закони, або увічніює і збільшує нерівність можливостей» приречена на поразку [2, р. 5]. Майбутнє, на думку вченого, належить таким економічним системам, розвиток яких скерований на задоволення не лише економічних, а й загальноцивілізаційних потреб людства загалом та його окремих індивідуумів.

Важливим аргументом на користь застосування компаративістики у аналізі економічних систем є перманентний суспільний пошук найбільш оптимальної моделі національної економіки, що відбувається на тлі порівняння існуючих, різноманітних за своєю організаційно-економічною структурою та соціально-культурними особливостями типів економічних систем. Компаративний аналіз в даному випадку уможливорює оптимізацію процесу відбору найбільш ефективних структурних елементів у межах існуючих у світовій практиці та побудови на їх основі відповідної національної моделі та дозволяє зробити висновок, що за умови ефективної державної політики скерованої на створення сприятливих інституційних умов існує можливість гармонійного співіснування в межах однієї системи антагоністичних за своєю природою інститутів – централізованого планування і приватної власності.

Однак їхня ефективна взаємодія, як доводить Голубничий, можлива лише за умови, що переважна більшість членів суспільства поділяє спільні цінності, які, своєю чергою, формуються під впливом чітко акцентованої державної політики, принципи якої відповідають інтересам і підтримуються усіма верствами населення. Економічна компаративістика є найбільш придатним інструментом для відстеження процесів інституційної трансформації національних економік та виявлення джерел формування різних економічних систем та механізмів нівелювання соціально-економічних суперечностей у їхньому розвитку.

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

У цьому контексті значну увагу слід приділити проблематиці регіонального розвитку як найважливішому напрямку державної економічної політики, недооцінка важливості якого може зумовити не лише неефективне використання обмежених ресурсів, а й призвести до зростання міжрегіональної і міжнаціональної напруженості, зниження рівня суспільної раціональності і загальної ефективності функціонування соціально-економічної системи.

Запропоновані В. Голубничим підходи сформували теоретико-методологічні засади теорії розвитку економічних систем, що своєю чергою стала підґрунтям для новаторського наукового напрямку – економічної системології.

Список використаної літератури

1. Клішова О., Супрун Н. Політична економія суспільного прогресу Всеволода Голубничого. Т.1 Теорія розвитку економічних систем: монографія/ за ред. д.е.н., проф. Супрун Н.А. / вступне слово акад. Геєць В.М. / О.Клішова, Н.Супрун,; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2017. 352 с.
2. Oxenfeldt Alfred R., Holubnychy Vsevolod, eds., *Economic Systems in Action: the United States, the Soviet Union and France*. 3ed. New York: Holt, Rinehart and Wiston, 1965, vii, 264 p.